

wpłynął do redakcji: 26.07.2023;
przyjęty do druku: 5.03.2024

<http://dx.doi.org/10.16926/sit.2024.04.01>

Maciej ŁUCZAK*, Aleksy CHMIEL**

ŁUCJAN LANGE – NAUCZYCIEL KSZTAŁCENIA KADR WYCHOWANIA FIZYCZNEGO I GIMNASTYKI LECZNICZEJ ORAZ PIONIER FIZJOTERAPII

Jak cytować [how to cite]: Łuczak M., Chmiel A., *Łuczjan Lange – nauczyciel kształcenia kadr wychowania fizycznego i gimnastyki leczniczej oraz pionier fizjoterapii*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2024, t. 7, nr 4, s. 11–30.

Łuczjan Lange – a teacher of physical education and therapeutic gymnastics training, as well as a pioneer of physiotherapy

Abstract

The purpose of this work is to show the formation process, his professional career, popularizing, teaching and organizational achievements in the field of physical culture and physical rehabilitation. Lucjan Lange was a respected physiotherapist, coach, athlete, academic teacher of Physical Education at the University of Poznań (he worked with Prof. Dr. Eugeniusz Piasecki, pioneer of the history of physical culture as a new scientific discipline, and Prof. Dr. Zdzisław Grot, pioneer of the history of physical education in Poland), lecturer at the Medical Academy, the Higher School of Physical Education, the Agricultural Academy, the Medical Academy and Poznań high schools. He served as head of the Department of Therapeutic Physical Culture and as an instructor at the Department of Therapeutic Rehabilitation of the Orthopedic Medicine Clinic of the Poznań Medical Academy. He worked with the most prominent practitioners and theoreticians of Polish physiotherapy of the interwar period: Prof. Wiktor Dega, Prof. Kazimiera Milanowska and Doc. Janina Tomaszewska. He was among the forerunners of the application of new methods in therapeutic gymnastics; he organized and conducted staff training for rehabilitation departments. He served as secretary of the scientific journal “Physical Education” and was a member of district sports associations and clubs and national and international medical societies.

* <https://orcid.org/0000-0003-2639-142>; prof. dr hab., Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Zakład Historii, Filozofii i Socjologii; e-mail: luczak.maciej.awf@wp.pl (autor korespondencyjny)

** <https://orcid.org/0000-0002-0165-0422>; dr, Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych, Katedra Turystyki, Warszawa; e-mail: aleksychmiel@gmail.com

While working at the University of Poznań's Department of Physical Education, he taught classes in swimming, rowing, gymnastics, national dances, hand-to-hand combat, sports games, athletics and ice skating, among others. He presented methods for improving the compensation and adaptation of the musculoskeletal organ, muscle re-education and improvement after peripheral neuron damage. He has published dozens of popular science papers, the content of which he has presented at scientific conferences.

Keywords: history of physical education and sport, rehabilitation, physiotherapy.

Streszczenie

Celem pracy jest ukazanie procesu kształtowania Łucjana Langego, jego kariery zawodowej, osiągnięć popularyzatorskich, dydaktycznych i organizacyjnych w zakresie kultury fizycznej oraz rehabilitacji ruchowej. Łucjan Lange był cenionym fizjoterapeutą, trenerem, sportowcem, nauczycielem akademickim Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego (współpracował z prof. dr. Eugeniuszem Piaseckim, pionierem dziejów kultury fizycznej jako nowej dyscypliny naukowej oraz prof. dr. Zdzisławem Grotem, pionierem historii wychowania fizycznego w Polsce), wykładowcą Akademii Lekarskiej, Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego, Akademii Rolniczej, Akademii Medycznej i poznańskich szkół średnich. Pełnił obowiązki kierownika Zakładu Leczniczej Kultury Fizycznej oraz instruktora na oddziale usprawniania leczniczego Kliniki Medycyny Ortopedycznej Akademii Medycznej w Poznaniu. Współpracował z najwybitniejszymi praktykami i teoretykami fizjoterapii polskiej okresu międzywojennego: prof. Wiktozem Degą, prof. Kazimierą Milanowską i doc. Janiną Tomaszewską. Należał do prekursorów stosowania nowych metod w gimnastyce leczniczej; organizował i prowadził szkolenia kadr dla oddziałów rehabilitacji. Pełnił funkcję sekretarza czasopisma naukowego „Wychowanie Fizyczne”, członka okręgowych związków i klubów sportowych oraz towarzystw lekarskich krajowych i międzynarodowych.

W czasie pracy w Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego prowadził zajęcia z pływania, wioślarstwa, gimnastyki, tańców narodowych, walki wręcz, gier sportowych, lekkiej atletyki i tyżwiarstwa. Prezentował metody doskonalenia kompensacji i adaptacji narządu ruchu, reedukacji mięśni oraz usprawniania po uszkodzeniu neuronu obwodowego. Opublikował kilkadziesiąt prac popularnonaukowych, prezentowanych podczas konferencji naukowych.

Słowa kluczowe: historia wychowania fizycznego i sportu, rehabilitacja, fizjoterapia.

Wprowadzenie

Zauważalne na progu XXI wieku zainteresowanie badaczy historią medycyny, w tym także fizjoterapią, jako integralną częścią kultury¹ skłoniło autorów do podjęcia tej problematyki. Uznaliśmy, że postać mgra Łucjana Langego jest godną upamiętnienia i prezentowania przez historyków prowadzących zajęcia z historii fizjoterapii, historii wychowania fizycznego oraz sportu i turystyki w uczelniach wyższych. Życie prekursorów ortopedii, rehabilitacji i fizjoterapii to ważne świadectwo działalności ludzi nauki, zarówno teoretyków, jak i prakty-

¹ T. Łępkowski, *Kilka uwag o historycznej biografistyce*, „Kwartalnik Historyczny” 1964, nr 3, s. 713.

ków, na tym polu. Zainteresowanie zaś ze strony studentów, czy byłych pacjentów, to ciekawość i chęć poznania ludzi będących prekursorami w tej dziedzinie wiedzy bądź wyraz wdzięczności za pomoc, jakiej doświadczyli w trakcie procesu leczenia i rehabilitacji.

Wydaje się, że postać Łuczana Langego, teoretyka i praktyka, zasługuje na bliższe poznanie poprzez ukazanie jego osiągnięć nie tylko zawodowych i dydaktycznych, ale i czysto sportowych. Był reprezentantem polskiej szkoły rehabilitacji, bliskim współpracownikiem tak wybitnych jej twórców, jak prof. Wiktor Dega, doc. Jadwiga Tomaszewska czy prof. Kazimiera Milanowska. Jego życie przypadło na trudne lata zaboru pruskiego, okres pierwszej i drugiej wojny światowej, wojny z Rosją Radziecką, a także heroicznych powstań: wielkopolskiego i warszawskiego.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. włączył się w nurt życia społecznego, sportowego i kulturalno-oświatowego. Z kolei w latach 1918–1939 i 1945–1954 uczestniczył w procesie kształcenia kadr dla potrzeb szkolnictwa w zakresie kultury fizycznej oraz w tworzeniu polskich stowarzyszeń sportowych. W tym czasie przyszło mu z niepokojem obserwować proces dominacji komunistów we władzach państwowych (w latach 1945–1989), sowietyzacji życia politycznego, społecznego i sportowego. Okres transformacji ustrojowej od 1989 r. i wejście kraju na drogę gospodarki rynkowej ucieszyły go ponowną wolnością w życiu społeczno-gospodarczym i politycznym.

W zakresie stanu badań należy wspomnieć, że Łuczjanowi Langemu uwagę w swoich pracach, właściwie w postaci krótkich not biograficznych, poświęcili S. Sierpowski i J. Malinowski w publikacji *Łucjan Lange (1900–1997), sportowiec, trener, terapeuta*² oraz J. Węclawski w *Drodze poznańskiego chłopca do Akademickiego Związku Sportowego*³.

Metody i problemy badawcze

Celem pracy jest ukazanie procesu kształtowania kariery zawodowej Łuczana Langego, osiągnięć popularyzatorskich, dydaktycznych i organizacyjnych w zakresie kultury fizycznej oraz rehabilitacji ruchowej. W przygotowaniu publikacji wykorzystano metody badawcze: syntezy, analizy źródeł historycznych, indukcji, dedukcji oraz metodę porównawczą. Wysunięto też następujące pytania badawcze:

² *Łucjan Lange (1900–1997), sportowiec, trener, terapeuta*, [w:] *Sylwetki sławnych zasłużonych absolwentów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, oprac. S. Sierpowski, J. Malinowski, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019, s. 129.

³ J. Węclawski, *Droga poznańskiego chłopca do Akademickiego Związku Sportowego*, [w:] *Akademicki Związek Sportowy 1908–1983. Wspomnienia i pamiątki*, wybór i oprac. R. Wryk, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1985, s. 95.

1. Jakie były uwarunkowania wyboru drogi zawodowej przez Łucjana Langego?
2. W czym przejawiała się jego działalność i osiągnięcia w praktycznej realizacji celów związanych z fizjoterapią, kształceniem kadr gimnastyki leczniczej, wychowaniem fizycznym i kształceniem kadr gimnastycznych?
3. Jak Łucjan Lange godził sport i aktywność społeczną w sporcie z pracą zawodową?

Młodość i edukacja

Łucjan Lange urodził się 15 października 1900 r. w Prośnie w powiecie chodzieskim, w wielodzietnej rodzinie inteligenckiej o tradycjach nauczycielskich (dziadek, ojciec, wujek, siostra, a w późniejszych latach żona i córka byli nauczycielami⁴). Matka, Maria (z domu Kiełmińska), obok zajmowania się wychowaniem sześciorga dzieci⁵, prowadzeniem gospodarstwa domowego, pomagała mężowi w pracy w ogrodzie, hodowli inwentarza i uprawie ziemi. Ojciec, Bolesław, zatrudniony był w charakterze nauczyciela w szkole powszechnej w Koninku w powiecie wągrowieckim, gdzie zajmował z rodziną jeden pokój. Do tej szkoły uczęszczał także młody Łucjan, który spędził tam również młodość. W wolnym czasie ojciec – posiadający też umiejętność gry na kilku instrumentach – uczył go gry na pianinie, flecie i akordeonie, wyrabiając w nim wrażliwość muzyczną.

Po ukończeniu szkoły podstawowej Łucjan kontynuował od 1911 r. naukę w gimnazjach w Wągrowcu i w Pile (Schweidemühl – należącej wówczas terytorialnie do Niemiec), gdzie codziennie (rano i wieczorem) uprawiał gimnastykę domową według tzw. systemu Jörgena Petera Müllera⁶. Natomiast od 1914 r. uczęszczał do gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, gdzie na zajęcia z wychowania fizycznego przeznaczano 2–3 godziny w tygodniu, a jedno popołudnie na gry sportowe bądź lekką atletykę, pływanie i wycieczki piesze. Jako uczeń 8. klasy gimnazjum (na początku grudnia 1918 r.) wcielony został do od-

⁴ *Wspomnienia Łucjana Lange* (maszynopis), [w:] *Teczka akt osobowych Łucjana Lange* (bez sygnatury) Archiwum Zakładowe, Ortopedyczno-Rehabilitacyjny Szpital Kliniczny im. Wiktora Degi Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1955.

⁵ Tamże, s. 3. Rodzeństwo Łucjana Langego nosiło imiona: Zygmunt (był adwokatem zmarł przed rozpoczęciem drugiej wojny światowej), Stefania Urbanowska, Witostawa Kunicka, Irena (została przy matce), Maria Kucnerowicz – nauczycielka.

⁶ Tamże, s. 5. Jak wspominał Ł. Lange, system ten był zbiorem różnych ćwiczeń połączonych z hartowaniem ciała. Okazał się przydatny jako zaprawa do późniejszego uprawiania sportu. Pomogło mu to w późniejszej pracy pedagogicznej; Zob. J.P. Müller, *Mój system: 15 minut dziennie dla zdrowia, 41 rycin, 1 reprodukcja posągu i 1 tablica z rozkładem czasu. Z piątego przejrzanego i rozszerzonego wydania przełożyła K. Hojnacka*, Nakładem Księgarni Polskiej B. Połonieckiego, Warszawa: E. Wende i Sp., Lwów 1907, ss. 144.

działu saperów armii niemieckiej stacjonującej w Królewcu. Po wybuchu powstania wielkopolskiego wstąpił w szeregi powstańców, gdzie pełnił funkcję gońca przy Dowództwie Wojsk Wielkopolskich w Poznaniu.

Po złożeniu egzaminu dojrzałości 24 czerwca 1919 r. zgłosił się ochotniczo do Wojska Polskiego, walczył początkowo przeciwko Niemcom na froncie południowym⁷, a później wziął udział w wojnie z Rosją Radziecką. Od 1920 r. walczył na froncie wschodnim w okolicach Wołkowyska i Słonimia w formacjach łączności. Po zwolnieniu z wojska (w końcu sierpnia 1920 r.) wstąpił na Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie kolejno studiował prawo i ekonomię oraz filozofię i pedagogikę na Wydziale Filozoficznym.

W międzyczasie podjął też studia na Wydziale Lekarskim, zaliczając cztery lata, ale dalszej nauki nie kontynuował, został bowiem zachęcony przez prof. Eugeniusza Piaseckiego do studiów w zakresie wychowania fizycznego⁸. Ten wybitny specjalista roztoczył przed nim szanse i nadzieje na stworzenie załóżków medycyny sportowej i niedoszły lekarz kontynuował naukę już w Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego. Na lektoratach doskonalił język francuski, gdyż w tym języku ukazywała się najlepsza literatura z narciarstwa. Języki duński i szwedzki poznawał ze względu na bardzo przydatną literaturę z gimnastyki, a język niemiecki ze względu na publikowaną w tym języku bardzo dobrą literaturę sportową. Dzięki temu mógł śledzić na bieżąco literaturę z zakresu różnych sportów, a zwłaszcza treningów sportowych i innych działań ćwiczeń ruchowych.

W 1932 r. uzyskał dyplom mgr. wychowania fizycznego na podstawie pracy pt. „Z badań nad rozwojem fizycznym młodzieży”, a dyplom nauczyciela szkół średnich ogólnokształcących i seminariów nauczycielskich w 1938 r. po pomyślnym złożeniu egzaminów państwowych.

Od czerwca 1937 r. Łucjan Lange pozostawał w związku małżeńskim z Alojzą Adamówną, z którą doczekali się córki Zofii Marii (10.11.1941–15.03.2023) oraz synów: Jana (19.04.1945) i Aleksandra (6.10.1947–30.04.2021). Należy dodać, że Łucjan cieszył się też z posiadania medalu powstańczego, którym został wyróżniony za udział w powstaniu wielkopolskim.

Praca zawodowa w uczelniach i szkolnictwie średnim

Po ukończeniu kierunku wychowanie fizyczne w Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego, został zatrudniony w 1924 r. w tym Stu-

⁷ M. Godycki, *Nowi pracownicy nauki WSWF*, [w:] *Kronika (za rok 1957/58)*, z. 2, Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego w Poznaniu, PWN, Poznań 1958, s. 53.

⁸ *Wspomnienia....*, s. 5.

dium na stanowisku młodszego asystenta (1924)⁹. Wkrótce potem awansował na stanowisko asystenta (do 1931) i lektora wychowania fizycznego¹⁰. To właśnie tu wykorzystywał doświadczenie muzyczne z lat dzieciństwa i młodości uzupełnione i poszerzone w trakcie studiów o rytmikę i plastykę (jako pewien rodzaj gimnastyki estetycznej) oraz wykłady z teorii muzyki, etnografii i folkloru. Wiedzę tę i umiejętności wykorzystywał w czasie nauczania tańców narodowych.

Jako lektor prowadził wykłady i ćwiczenia w pływaniu, wioślowaniu i tańcach narodowych¹¹. To właśnie w tym czasie Lange zetknął się z wiedzą dotyczącą pomocy doraźnej w nagłych wypadkach oraz ćwiczeniami w masażu i gimnastyce leczniczej prezentowanymi przez pracującego tu dr. W. Degę. Równocześnie angażował się w prace na rzecz miejscowej społeczności, podejmując się recenzowania artykułów zamieszczanych w czasopiśmie „Sport Wielkopolski” w dziale „boks” (w 1926 r.). Przygotowywał też artykuły metodyczne¹², a od 1929 r. pełnił też funkcję sekretarza redakcji¹³ i kierownika administracji miesięcznika „Wychowanie Fizyczne” oraz sekretarza Studium WF Uniwersytetu Poznańskiego¹⁴. W tym ostatnim realizowano także zajęcia z wychowania fizycznego w oparciu o wiedzę zaczerpniętą z systemów; szwedzkiego i angielskiego. Ten pierwszy, zdaniem prof. Eligiusza Preislera,

związany był racjonalnymi podstawami doboru ćwiczeń opartych na anatomii człowieka i na ich fizjologicznym oddziaływaniu na organizm. Owe ćwiczenia mogły być wykorzystane zarówno do wszechstronnego rozwoju fizycznego organizmu jak i w leczeniu i szeroko pojętej profilaktyce. Pewne ograniczenia w doborze ćwiczeń fizycznych, mimo

⁹ Uniwersytet Poznański, skład Uniwersytetu w roku akademickim 1924/1925, Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań 1925, s. 27. Mieszkał przy ul. Łąkowej 4a.

¹⁰ Z. Grot, *Katedra i Studium Wychowania Fizycznego na Uniwersytecie Poznańskim*, [w:] *Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego 1919–1969*, praca zbiorowa pod red. Z. Grota, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1970, s. 33.

¹¹ Tamże, s. 32; *Uniwersytet Poznański – spis wykładów i skład Uniwersytetu w roku akademickim 1932/1933*, Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań 1933, s. 34–35 oraz *Uniwersytet Poznański – spis wykładów i skład Uniwersytetu w roku akademickim 1933/1934*, Poznań 1934, s. 147; *Uniwersytet Poznański – spis wykładów rok akademicki 1937/1938*, Poznań 1937, s. 48–53; Ł. Lange w roku akad. 1945/1946 jw.; *Uniwersytet Poznański – spis wykładów rok akademicki 1945/1946*, Poznań 1938, s. 25, 27, 31.

¹² Z. Grot, dz. cyt., s. 35.

¹³ Tamże, s. 67; Mgr w roku akademickim 1932/1933 i 1933/1934 Ł. Lange, w trzecim trymestrze prowadził 3 godz. z pływania i wioślowaniu dla grup męskich, z wioślowania także dla grup żeńskich (3 godz. trym. III) i ćwiczenia w tańcach narodowych w II i III trymestrze oraz w walce wręcz (w I trym. i w II trym po 2 godz.), Ponadto prowadził ćwiczenia gimnastyczne, grach i lekkiej atletyce. Jego siostra Maria Lanżanka w takim samym wymiarze dla grup żeńskich też 3 godz. tyg. z pływania, i w lekkiej atletyce w I trym. 2 godz. i trzecim trym. 3 godz.). Poza tym studentów wychowania fizycznego obowiązywały kurs narciarski i kurs łyżwiarski oraz dwa kursy (obozu) wakacyjne, zorganizowane lub polecane przez Studium WF; *Uniwersytet Poznański – spis wykładów...*, s. 36–40.

¹⁴ *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (do 1957/58 r.)*, z. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1958, s. 53.

wielostronnego oddziaływania na organizm posiadał także system angielski eklektyczny uzupełniający doskonale system szwedzki¹⁵.

W latach 1924–1939 Łucjan Lange prowadził zajęcia (w wymiarze 24 godziny tygodniowo) w Studium Wychowania Fizycznego UP z gimnastyki, gier sportowych, pływania, wioślarstwa, lekkiej atletyki, walki wręcz (judo – połączone judo), szermierki, boksu, narciarstwa, łyżwiarstwa i tańców narodowych¹⁶. Od 1924 r. uczestniczył we wszystkich obozach sportów wodnych organizowanych przez Studium Wychowania Fizycznego UP jako instruktor pływania, wioślarstwa i czasem jako kierownik kursu, a od 1925 r. jako instruktor sportów wodnych na wakacyjnych kursach nauczycielskich. Od 1926 r. dodatkowo pełnił też funkcję kierownika kursów łyżwiarskich. W trakcie jednego z obozów zimowych nauczył jeździć na nartach m.in. Wiktora Degę i jego żonę Marię Deżynę¹⁷. Dlatego nie dziwi fakt, że „dał się poznać jako dobry pedagog”¹⁸.

Od 1932 r. (po uzyskaniu dyplomu mgr. wychowania fizycznego) podjął pracę nauczyciela szkół średnich ogólnokształcących, a od 1938 r. (po zdaniu egzaminów państwowych) wykładowcy seminariów nauczycielskich. Prowadził zajęcia z ćwiczeń cielesnych i higieny jako przedmiotów głównych oraz somatologii jako przedmiotu dodatkowego¹⁹. Zatrudniony był też jako nauczyciel kontraktowy w Miejskim Gimnazjum Kupieckim w Poznaniu (w latach 1935–1937), a także w Miejskim Liceum Administracyjno-Handlowym w Poznaniu (w latach 1937–1939). Zatrudnienie w jednej ze szkół stanowiło warunek dopuszczenia go do egzaminu na nauczyciela szkół państwowych²⁰.

Korzystając z jego doświadczenia zawodowego, prof. Eugeniusz Piasecki oraz płk Walerian Sikorski zlecali mu do opracowywania programy studiów, kursów i ćwiczeń, zapraszali też jako konsultanta do podobnego typu przedsięwzięć, uwzględniając jego nowatorskie spostrzeżenia dotyczące ćwiczeń wioślarskich w basenie oraz uczestnictwa kobiet w szermierce, łyżwiarstwie i innych dyscyplinach sportowych. Niewątpliwie, jak go określił Zdzisław Grot, „należał do nauczycieli wybitnych w Studium WF UP”²¹, co potwierdzały prowadzone przez

¹⁵ E. Preisler, *Niełatwa droga do dojrzałości rzeźkiej i starości krzepkiej. Studium poświęcone problemowi zdrowia i tężyzny fizycznej wielomilionowej rzeszy dzieci i młodzieży szkolnej* (maszynopis), Poznań 1995, s. 12.

¹⁶ M. Godycki, dz. cyt., s. 53.

¹⁷ Relacja ustna Jana Langego – syna Ł. Langego, z dnia 18.01.2023 r.

¹⁸ Z. Grot, dz. cyt., s. 34.

¹⁹ Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Teczka Łucjana Langego, Komisja egzaminacyjna, sygn. 103 g. Dyplom nauczyciela szkół średnich, Poznań 28.10.1938 r.

²⁰ Archiwum UAM w Poznaniu, Teczka Łucjana Langego, Komisja egzaminacyjna, sygn. 103 g. Poświadczenie dyrekcji Miejskiego 4-klasowego Koedukacyjnego Gimnazjum Kupieckiego, że mgr Łucjan Lange prowadził jako nauczyciel kontraktowy ćwiczenia cielesne w latach szkolnych 1935–1937/1938, Poznań 2.08.1938 r.

²¹ Z. Grot, dz. cyt., s. 35.

niego zajęcia praktyczne i czynne uczestnictwo m.in. w Sekcji Higieny Szkolnej w czasie XIV Zjazdu Lekarzy Słowiańskich w 1933 r., a także opublikowany referat pt. *Walka wręcz w programie szkolnym*²². Niestety realizację zaplanowywanej przez niego pracy doktorskiej związanej z tańcem przerwała wojna, a zebrany materiał zaginął w zawierusze wojennej.

Sport i aktywność społeczna w sporcie Łucjana Langego

Już jako student Łucjan Lange dał się poznać jako społecznik i wszechstronny sportowiec. W 1921 r. współzałożył Korporację Akademicką „Surma” przy Uniwersytecie Poznańskim²³, propagując (w latach 1921–1931) wśród członków „Deus et Patria”²⁴ zdrowy styl życia (duchowy, intelektualny i towarzyski) oraz uprawianie szermierki²⁵. Tę ostatnią uprawiał już od pierwszego roku studiów (1920 r.) w sekcji szermierczej Akademickiego Związku Sportowego, zostając także członkiem jego zarządu. Treningi organizowano w różnych salach i właśnie w jednej z nich przy ul. Masztalarskiej w dniu 26 lutego 1926 r. doszło do eksplozji wielkiego zbiornika gazowego Gazowni Miejskiej przy ul. Grobla. Wypadek ten został opisany przez jednego z uczestników:

Powypadały olbrzymie okna sali, siejąc nie lada popłoch wśród całej rycerskiej gromady. Po wyjaśnieniu przyczyny tego wypadku, złe języki niektórych naszych miłych kolegów nie omieszkały ogłosić wszem i wobec o naszej rejteradzie z sali. Nadto tak zapatrzone w nas przemite koleżanki, przez dłuższy czas obdarzały nas śmiechem z przymrużeniem oka. Wielu z nas przeżywało te uśmiechy jak najsroższą klęskę orężną²⁶.

W pracę na rzecz sekcji szermierczej angażował się zarówno jako zawodnik, szkoleniowiec, jak i społecznik, pełniąc w niej funkcję m.in. kapitana sportowego (czyli drugiego kierownika). W AZS-ie wspólnie z siostrą – Marią Lange-Kucnerowicz – czołową florecistką AZS, złotą (w 1932 r.) i brązową medalistką (1931, 1933) mistrzostw Polski we florecie, prowadził szkolenie adeptów tej trudnej sztuki²⁷.

²² Tamże, s. 70.

²³ Łucjan Lange (1900–1997), *sportowiec...*, s. 129.

²⁴ *Poznańska korporacja akademicka Surma*, <http://www.surma.org.pl/historia.html> [dostęp: 10.02.2023].

²⁵ Łucjan Lange (1900–1997), *sportowiec...*, s. 129.

²⁶ J. Węclawski, dz. cyt., s. 95. Treningi sekcji szermierczej AZS odbywały się w sali gimnastycznej Studium WF w Parku Wilsona, a także w sali balowej restauracji p. Jarockiego przy ul. Masztalarskiej, Sali gimnazjum Bergera przy ul. Strzeleckiej, hala sportowa przy stadionie CSWGiS na terenie koszar 57. Pułku Piechoty WP, w salce restauracji p. Tomikowskiego w oficynie domu przy ul. Szamarzewskiego. W sali przy ul. Masztalarskiej bardzo liczna grupa ćwiczących pod okiem Maksymiliana Kreuzingera i Adolfa Reinholza przeżyła w dniu 26 lutego 1926 r. eksplozję wielkiego zbiornika gazowego Gazowni Miejskiej przy ul. Grobla.

²⁷ R. Wryk, *Dzieje Akademickiego Związku Sportowego w Poznaniu 1919–2019*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2020, s. 52.

W pierwszym okresie działalności sekcji fechtunkowej AZS Łucjan Lange należał do wyróżniających się zawodników²⁸. Podczas mistrzostw Polski klasy „B” we florecie zajął drugą lokatę, a w szpadzie piątą. Zwyciężył też w trzech broniach (szabli, florecie i szpadzie) w czasie mistrzostw Poznańskiego Koła Międzykorporacyjnego, reprezentując Korporację Surma (9 i 10 maja 1931 r.). Występował także na planszach szermierczych w Łodzi oraz Warszawie, m.in. w meczach z zespołami Wojskowego Klubu Sportowego z Łodzi (16 i 17 maja 1931 r.) i Policyjnego Klubu Sportowego z Warszawy (25.01.1939 r.).

Był też „wielkim entuzjastą krzewienia pięściarstwa wśród studentów Uniwersytetu Poznańskiego”²⁹. Z jego inicjatywy w 1924 r. w AZS powołano sekcję bokserską. W 1927 r. Łucjan Lange wywalczył nawet tytuł akademickiego mistrza Polski w boksie w wadze lekkiej. W sekcji hokeja na lodzie AZS, działającej w ramach Poznańsko-Pomorskiego Okręgowego Związku Hokeja na Lodzie, występował na pozycji bramkarza, rozgrywając mecze m.in. z Toruńskim Klubem Sportowym³⁰. Był też zawodnikiem sekcji hokeja na trawie, strzeleckiej, tenisa stołowego i wioślarskiej, reprezentując tę ostatnią, w 1925 r. wywalczył brązowy medal mistrzostw Polski wraz z załogą czwórki ze sternikiem³¹.

Uprawiał też jeszcze inne sporty: lekką atletykę, pływanie³², jeździectwo, sporty lotnicze, motorowe, turystykę pieszą i rowerową. Sędziował także zawody w lekkiej atletyce, wspomnianym boksie, szermierce, pływaniu, wioślarstwie, hokeja na trawie. Był także członkiem sądu koleżeńkiego i wiceprezesem Poznańskiego Okręgowego Związku Bokserskiego, a w 1928 r. zastępcą naczelnika Klubu Wioślarskiego z 1904 r. (KW04) i pierwszym kierownikiem zespołu żeńskiego lekkiej atletyki (od 1932 r.). Posiadał również liczne uprawnienia instruktorskie i tytuł trenera (I klasy w 1949 r.) w wioślarstwie oraz wspomniane sędziowskie w: szermierce, pływaniu, lekkiej atletyce (sędziego międzynarodowego) i boksie.

Lata II wojny światowej

W dniu 28 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany i przydzielony do 14. Korpusu Łączności Wojska Polskiego stacjonującego na Cytadeli w Poznaniu. Po wybuchu wojny brał udział w walkach pod Kutnem, gdzie został ranny i dostał się

²⁸ J. Węclawski, dz. cyt., s. 95.

²⁹ R. Wryk, dz. cyt., s. 64.

³⁰ J. Węclawski, dz. cyt., s. 165, 179.

³¹ R. Wryk, dz. cyt., s. 67. Obok Ł. Langego skład czwórki ze sternikiem uzupełniali Franciszek Dandelski, S. Drozd, K. Doerman, Z. Królikowski (sternik). W 1926 r. sekcja wioślarska AZS w Poznaniu została sklasyfikowana przez Polski Związek Towarzystw Wioślarskich na szóstym miejscu w kraju.

³² *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (do 1957/58 r.)*, z. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1958, s. 54.

do niewoli niemieckiej. W trakcie pobytu w obozie jenieckim w Żyrardowie przeniesiono go do Ośrodka Leczniczego Polskiego Czerwonego Krzyża dla rannych żołnierzy w Ubezpieczalni Społecznej (szpital) w Żyrardowie, gdzie przebywał od 19 do 24 września 1939 r. Po ucieczce ze szpitala, z Żyrardowa dostał się do Poznania, a następnie do Biedruska, gdzie pracował przymusowo. Po zwolnieniu z obozu w Biedrusku w grudniu 1939 r. został wysiedlony wraz z żoną do Sokółowa Podlaskiego (Generalna Gubernia), gdzie podjął pracę w Starostwie Powiatowym w charakterze tłumacza (do 1944 r.)³³.

W czasie powstania warszawskiego przebywał w Warszawie, skąd po upadku powstania został wywieziony do Rzeszy, gdzie pracował jako robotnik portowy w Kołobrzegu³⁴. Po oswobodzeniu tego miasta na krótko podjął pracę w Milicji Obywatelskiej, a następnie zdecydował o powrocie do Poznania. W drodze powrotnej przez pewien czas pełnił funkcję burmistrza w Mierosławcu (Märkisch Friedland) na Pomorzu.

Trudny okres powojenny i praca w Studium Wychowania Fizycznego UP

Do Poznania wrócił w końcu maja 1945 r. i z marszu podjął pracę w Wydziale Oświaty, Kultury i Sztuki³⁵ Zarządu Miejskiego stołecznego miasta Poznania. Równolegle kontynuował pracę w Liceum Administracyjno-Handlowym (od maja 1945 r. do końca sierpnia 1950 r.), a także w Państwowym Gimnazjum im. Ignacego Jana Paderewskiego (od września 1945 r. do sierpnia 1946 r.) w Poznaniu³⁶.

W 1946 r. został zatrudniony na stanowisku adiunkta w Studium WF Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie pełnił funkcję kierownika ćwiczeń, a następnie kierownika Zakładu Sportów Różnych (1950–1952) oraz równocześnie Zakładu Pływania (1950–1951)³⁷. W tym czasie współpracował z Wyższą Szkołą Wychowania Fizycznego, prowadząc dział fotograficzno-filmowy i przygotowując szereg

³³ Archiwum Zakładowe Ortopedyczno-Rehabilitacyjny Szpital Kliniczny im. Wiktora Degi Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, Teczka akt osobowych Łucjana Lange, bez sygnatury, Życiorys Łucjana Langego, Poznań 22.09.1955 r., s. 3.

³⁴ *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (do 1957/58 r.)*, z. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1958, s. 54.

³⁵ Odpis. Zaświadczenie Wydziału Oświaty, Kultury i Sztuki, że Łucjan Lange jest pracownikiem Zarządu Miejskiego Stołecznego Miasta Poznania, Poznań 16.08.1945 r.

³⁶ Archiwum Zakładowe Ortopedyczno-Rehabilitacyjny Szpital Kliniczny im. Wiktora Degi Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, Teczka akt osobowych Łucjana Lange, bez sygnatury, Ankieta personalna Łucjana Lange, Poznań 22.09.1955 r., s., 4.

³⁷ *Uniwersytet Poznański – spis wykładów na rok akademicki 1946/1947*, Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań 1946, s. 28.

filmów i reportaży szkoleniowych m.in. z narciarstwa³⁸. Następnie włączył się w wir pracy dydaktycznej Studium WF, prowadził wiele przedmiotów praktycznych, publikując artykuły w czasopismach fachowych i popularnonaukowych, a także w organizację pokazów, podczas których wygłaszał prelekcje. W roku akademickim 1946/1947 prowadził ćwiczenia z pływania³⁹, ćwiczenia w wiosłowaniu, tańcach narodowych i walce wręcz z mężczyznami⁴⁰ oraz ćwiczenia gimnastyczne⁴¹, a także ćwiczenia w grach i lekkiej atletyce⁴². W kolejnym roku akademickim (1947/1948) rozszerzył zakres prowadzonych przedmiotów o ćwiczenia tańców ludowych, ćwiczenia w grach i lekkiej atletyce oraz pływania, wiosłarstwa i walki wręcz⁴³. Natomiast na studiach trzyletnich w 1948 r. prowadził zajęcia pływania, łyżwiarstwa, boksu⁴⁴, wiosłarstwa, walki wręcz i tańców narodowych. W ramach powszechnego wychowania fizycznego dla ogółu młodzieży akademickiej studiującej na Wydziale Humanistycznym i Matematyczno-Przyrodniczym prowadził ćwiczenia gimnastyczne w grach i lekkiej atletyce⁴⁵.

W roku akademickim (1948/1949), roku jubileuszu 30-lecia działalności Studium, wygłosił referat pt. „Historia Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego” oraz zorganizował pokaz pięściarski z udziałem studentów I roku⁴⁶. W trakcie jednego z publicznych posiedzeń pracowników naukowo-dydaktycznych Studium WF UP wygłosił referat pt. „Nowoczesny styl wiosłowania”⁴⁷. Opublikował także *Naukę pływania w szkołach* (w 1948 r.)⁴⁸.

³⁸ *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (do 1956/57 r.)*, z. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1957, s. 78.

³⁹ *Uniwersytet Poznański...*, s. 28. Ćwiczenia z pływania w wymiarze 3 godzin tygodniowo w trzecim trymestrze.

⁴⁰ *Uniwersytet Poznański...*, s. 30. Ćwiczenia w wiosłowaniu z kobietami i mężczyznami też 3 godz. w tyg., ćwiczenia w tańcach narodowych na I i II roku 2 godz. tyg. i walce wręcz z mężczyznami.

⁴¹ Tamże, s. 34. Ćwiczenia gimnastyczne w wymiarze 2 godz. na I, II i III roku w wymiarze 2 godz. tyg.

⁴² Tamże, s. 85.

⁴³ *Uniwersytet Poznański – spis wykładów na rok akademicki 1947/1948*, Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań 1947, s. 39, 42. Ćwiczenia z pływania w 3 trymestrze I roku w wymiarze 3 godz. tyg., wiosłarstwa, walki wręcz i tańców ludowych i ćwiczenia w grach i lekkiej atletyce.

⁴⁴ *Uniwersytet Poznański – spis wykładów na rok akademicki 1948/1949*, Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań 1948, s. 34. Z pierwszym rocznikiem Studium WF prowadził zajęcia pływania, łyżwiarstwa (po 3 godz. tyg.), boks (2 godz. tyg.).

⁴⁵ Tamże, s. 35, 37, 39; Zob. też Z. Grot, dz. cyt., s. 80. Z drugim rocznikiem prowadził zajęcia z wiosłarstwa (3 godz. tyg.), walki wręcz (2 godz. tyg.) i tańców narodowych (2 godz. tyg.), a z trzecim rocznikiem ćwiczenia w pływaniu (w wymiarze 3 godz. tygodniowo), a także w ramach wychowania fizycznego ogółu młodzieży akademickiej studiującej na Wydziale Humanistycznym i Matematyczno-Przyrodniczym prowadził ćwiczenia gimnastyczne, w grach i lekkiej atletyce (2 godz. w tygodniu).

⁴⁶ Z. Grot, dz. cyt., s. 82.

⁴⁷ Tamże, s. 83.

⁴⁸ Ł. Lange, *Nauka pływania w szkole*, „Wychowanie Fizyczne” 1948, z. 5/6.

W 1949 r. zdobył uprawnienia trenera I klasy w wioślarstwie⁴⁹, co zaowocowało powierzeniem mu funkcji kierownika wyszkolenia unifikacyjnego kursu dla trenerów i instruktorów Polskiego Związku Towarzystw Wioślarskich. Uczestni­czył też w obozie Polskiego Związku Narciarskiego w Krynicy, obozach letnich i zimowych. Prowadził również kursy z łyżwiarstwa przeważnie z udziałem 30 słuchaczy⁵⁰.

Praca w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego i Klinice Ortopedycznej Akademii Medycznej

Na początku 1952 r. zwolnił się z pracy w WSWF w Poznaniu. Bezpośrednią przyczyną rezygnacji była negatywna ocena prowadzonych przez niego zajęć, przez, jego zdaniem, niekompetentną Komisję Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Wobec nieudanej obrony swoich metod nauczania, które uważał za nowoczesne, w trakcie zebrania z pracownikami WSWF stwierdził, że „niekompetentni ludzie nie będą mu dyktowali, jak ma prowadzić zajęcia i dlatego rezygnuje z pracy w WSWF”⁵¹. W zaistniałej sytuacji przez kolejny rok akademicki 1952/1953 był zatrudniony w Studium Wychowania Fizycznego Wyższej Szkoły Rolniczej jako nauczyciel wychowania fizycznego⁵².

Po tym zdarzeniu otrzymał propozycję zatrudnienia w Klinice Ortopedycznej Akademii Medycznej w Poznaniu. Skorzystał z niej, podejmując pracę od 1 kwietnia 1953 r. w charakterze starszego asystenta oraz instruktora gimnastyki leczniczej w Oddziale Usprawniania Leczniczego Kliniki Ortopedycznej Akademii Medycznej w Poznaniu (którego kierownikiem był prof. dr hab. med. Wiktor Dega)⁵³. Dodatkowo pracował w Zakładzie Szkolenia Inwalidów⁵⁴ (od grudnia 1954 r. do września 1965 r. przy ul. Szamotulskiej 67), gdzie prowadził usprawnianie lecznicze. Równocześnie ściśle współpracował z prof. Wiktorem Degą⁵⁵, prof. Kazimierą

⁴⁹ *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (do 1957/58 r.)*, z. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1958, s. 54.

⁵⁰ Z. Grot, dz. cyt., s. 90.

⁵¹ Relacja ustana Jana Langego – syna Ł. Langego z dnia 18.01.2023 r.

⁵² Tamże.

⁵³ Archiwum Zakładowe Ortopedyczno-Rehabilitacyjny Szpital Kliniczny im. Wiktora Degi Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, Teczka akt osobowych Łucjana Lange, bez sygnatury, s. 29.

⁵⁴ Archiwum Zakładowe Ortopedyczno-Rehabilitacyjny Szpital Kliniczny im. Wiktora Degi Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, Teczka akt osobowych Łucjana Lange, bez sygnatury, Pismo Zakładu Szkolenia Inwalidów w Poznaniu do Kliniki Ortopedycznej Akademii Medycznej, Poznań 14 września 1957 r., s. 30.

⁵⁵ Archiwum Zakładowe Ortopedyczno-Rehabilitacyjny Szpital Kliniczny im. Wiktora Degi Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, Teczka akt osobowych Łucjana

Milanowską i doc. dr hab. Janiną Tomaszewską. Jak wynika z relacji córki, Zofii, „prawdopodobnie Łucjan Lange opracował metodę chodu dla osób po obustronnej amputacji”⁵⁶, a jedną z pacjentek nauczył chodzić mimo braku obu kończyn. Wyreżyserowany przez niego film *Usprawnienia po obustronnej amputacji*, wyświetlany był poza granicami naszego kraju, zdobywając tam nagrodę⁵⁷.

Ł. Lange prowadził także wykłady i ćwiczenia dla lekarzy ortopedów oraz magistrów wychowania fizycznego. Na licznych kursach, obozach, konferencjach itp., zorganizowanych przez wyższe uczelnie i instytucje wojewódzkie oraz centralne pełnił funkcję kierownika, wykładowcy bądź instruktora⁵⁸.

Uczestnicząc w życiu naukowym WSWF i Akademii Medycznej w Poznaniu, nadal wygłaszał referaty na konferencjach, na zebraniach, nawet wtedy, kiedy był już emerytem. W 1959 r. przygotował *Osnowę gimnastyki zespołowej dla inwalidów po amputacjach kończyn dolnych* opublikowaną w książce pt. *Rehabilitacja inwalidów*⁵⁹. Dlatego mgr Maria Suwalska słusznie uznała go za pioniera fizjoterapii, jednego z tych, którzy tworzyli podstawy pod rozwój działalności praktycznej i naukowej tej dyscypliny nauk medycznych⁶⁰.

W latach 1957–1968, aż do chwili przejścia na emeryturę w dniu 31 sierpnia 1968 r., zajmował stanowisko adiunkta w Zakładzie Leczniczej Kultury Fizycznej poznańskiej WSWF⁶¹. Pełnił w nim obowiązki kierownika Zakładu Leczniczej Kul-

Lange, bez sygnatury, Pismo Dyrektora Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 4 w Poznaniu prof. dr. W. Degi do Akademii Medycznej w Poznaniu w sprawie przeniesienia mgra Łuczjana Lange do Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 4 w Poznaniu, Poznań 20.09.1955 r., s. 10. Mgr Ł. Lange został przyjęty do P.S.K. Nr 4 w Poznaniu z dniem 1 października 1955 r. Informacje o podejmowaniu stosunku pracy przez mgra Ł. Langego podpisywał prof. dr Wiktor Dega Dyrektor Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 4 w Poznaniu, zob. np. Protokół dot. mgra Łuczjana Langego o zatrudnieniu jako instruktor gimnastyki leczniczej w wymiarze 23 godz. tygodniowo w PSK Nr 4 w Poznaniu, Poznań 29 lutego 1956 r., s. 12.

⁵⁶ Relacja ustna Zofii Lange – córki Łuczjana Langego z dnia 15.02.2023 r.

⁵⁷ Film nakręcił Janusz Dobrowolski.

⁵⁸ *Łucjan Lange (1900–1997), sportowiec...*, s. 130.

⁵⁹ *Rehabilitacja inwalidów*, red. J. Król, K. Milanowska, Z. Skrocki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1959 r., s. 55–56.

⁶⁰ S. Jandziś, M. Suwalska, *Okres pionierski w działalności fizjoterapeutów w Polsce po II wojnie światowej*, [w:] *Historia polskiej fizjoterapii*, pod red. S. Jandzisia, M. Kijańskiego i M. Migały, przy współprac. J. Szczeglińskiego i Z. Śliwińskiego, Oficyna Wydawnicza Politechniki Opolskiej, Opole 2013, s. 54.

⁶¹ *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, z. 2 (za rok 1957/1958), Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1958, s. 37. W roku akademickim 1957/1958 Klinika Ortopedii Akademii Medycznej w Poznaniu pozwoliła pracownikom Zakładu Leczniczej KF korzystać z pomieszczeń do realizacji wykładów z gimnastyki leczniczej i masażu w wymiarze 1 godziny tygodniowo dla studentów III i IV roku; obowiązkowych ćwiczeń dla studentów IV rocznika w wymiarze 2 godz. tygodniowo przez semestry VII i VIII. Przez cały rok odbywała się także specjalizacja w zakresie gimnastyki leczniczej w trzech grupach: grupa I – 12 osób i grupa II – 8 osób z III roku oraz grupa III – 14 osób z IV roku po 5 godz. w tygodniu.

tury Fizycznej (w roku akademickim 1957/1958 i 1958/1959)⁶². W kolejnych latach zmieniał status zatrudnienia, pracując w wymienionym zakładzie na $\frac{1}{2}$ etatu (w roku akademickim 1959/1960⁶³ i 1960/1961)⁶⁴, a w latach 1963/1964⁶⁵ na godzinach zleconych, a następnie na ryczałcie do roku akademickiego 1967/1968⁶⁶ w Zakładzie Medycyny Sportowej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu, gdzie zajmował się fizjoterapią pacjentów po amputacjach.

Włączał się także w pracę na rzecz poznańskiego AZS (do 1949 r.) oraz komisji rewizyjnej i sądu koleżeńskiego AZS (do 1948 r.). Działal w nich obok znanych sportowców i społeczników z okresu międzywojennego jak: Witalis Ludwiczak, Eligiusz Preisler, Zdzisław Hawelski i Marian Tomkowiak. Był to gwarant zachowania ciągłości ideowej oraz podtrzymywania więzi międzypokoleniowej⁶⁷.

Obok Karola Hoffmanna (olimpijczyka) i Mieczysława Balcera upowszechniał sport na Uniwersytecie, m.in. dzięki inicjatywie Senackiej Komisji do spraw Wychowania Fizycznego AZS i Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego, zorganizował I Międzywydziałowe Mistrzostwa Sportowe Uniwersy-

⁶² *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, z. 3 (za rok 1958/1959), Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1959, s. 46. „Zakład korzystał z gościny Kliniki Ortopedycznej Akademii Medycznej w Poznaniu, prowadząc wykłady z gimnastyki leczniczej i masażu w wymiarze 1 godz. tyg. Dla słuchaczy III roku i ćwiczenia dla słuchaczy IV roku 4 godz. tyg. W VII semestrze (2 grupy). Specjalizacja w zakresie gimnastyki leczniczej odbywała się w 4 grupach dla III oraz IV roku po 5 godz. tyg. przez cały rok”. W Zakładzie studenci realizowali 3 prace magisterskie. Dr J. Tomaszewska, dr K. Milanowska i mgr Ł. Lange ogłosili drukiem niektóre rozdziały w zbiorowym wydawnictwie pt. *Rehabilitacja inwalidów*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1959.

⁶³ *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, z. 4 (za rok 1959/1960), Wyd. PWN, Poznań 1960, s. 48. W zakładzie zatrudnione były na godzinach zleconych dr med. Janina Tomaszewska i dr med. Kazimiera Milanowska. Dr med. Janina Tomaszewska przebywała za granicą w celach naukowych w okresie 15.02.–31.07.1960 r. (w Danii, Anglii i Finlandii).

⁶⁴ *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, z. 5 (za rok 1960/1961), Poznań 1961, s. 44. W zakładzie zatrudnione były na godzinach zleconych dr med. Janina Tomaszewska i dr med. Kazimiera Milanowska. W roku 1960–1961 r. dr med. K. Milanowska przebywała w Jugosławii i Austrii od 1.02. do 3.03.1961 r. Celem pobytu było zapoznanie się z pracą i organizacją ośrodków rehabilitacyjnych oraz metodami szkolenia personelu zatrudnionego w rehabilitacji.

⁶⁵ *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, z. 6 (za rok 1961/1962), Wyd. PWN Poznań 1962, s. 49; *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, z. 7 (za rok 1962/1963), Poznań 1962, s. 55.

⁶⁶ *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, z. 9 (za rok 1964/1965), Poznań 1965, s. 62; *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, z. 10 (za rok 1965/1966), Poznań 1966, s. 144; *Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, z. 12 (za rok 1967/1968), Poznań 1968, s. 179. W roku akademickim 1967/68 po raz pierwszy odbywały się wykłady i ćwiczenia z zakresu gimnastyki leczniczej dla Studium Zaocznego. Odbyło się 8 godzin wykładów i 12 godzin ćwiczeń w 2 grupach po 6 godzin. Przy Zakładzie zostało zawiązane Studenckie Koło Naukowe, do którego należą studenci II i III roku studiów w liczbie 8 osób. Pierwsze posiedzenie odbyło się w dniu 23 kwietnia 1968 r. ustalono program działania.

⁶⁷ R. Wryk, dz. cyt., s. 117, 122.

tetu Poznańskiego (w dniach 22–23 czerwca 1946 r.)⁶⁸. W 1948 r. przygotowywał m.in. od strony metodycznej dla studentek i studentów część praktyczną występów w trakcie uroczystego podsumowania sezonu zimowego w zakresie gier, gimnastyki sportowej i estetycznej kobiet oraz w tańcach ludowych⁶⁹. Należy podkreślić, że posługiwał się pięcioma językami obcymi, z których niemiecki znał bardzo dobrze, francuski – dobrze, słabiej operował szwedzkim i duńskim, a naj słabiej opanował język angielski.

Podsumowanie

Wpływ na wybór drogi zawodowej Łuczjana miały tradycje rodzinne oraz nauka w gimnazjach w Wągrowcu i Pile, gdzie zetknął się z gimnastyką systemu Müllera. Z kolei w gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu zaznajomił się z lekką atletyką, pływaniem i wycieczkami. Wybór Uniwersytetu Poznańskiego oraz studiowanie prawa, ekonomii i filozofii, a szczególnie pedagogiki był świadomym wyborem, podobnie jak i studiów na Wydziale Lekarskim. Najważniejszą rolę w drodze zawodowej i życiu odegrał jednak prof. E. Piasecki, przekonując go do studiowania w Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego. Po ukończeniu kształcenia w Studium i z wiedzą wyniesioną ze studiów lekarskich Łucjan Lange rozpoczął i kontynuował pełną sukcesów pracę zawodową. Jako lektor prowadził wykłady i ćwiczenia z pływania, wiosłowania i tańców narodowych, jednocześnie współpracując z prof. W. Degą, poznawał teorię i ćwiczył praktycznie pomoc doraźną w nagłych wypadkach oraz masaż i gimnastykę leczniczą.

Prowadził zajęcia ze studentami Studium z gimnastyki, gier sportowych, pływania, wioślarstwa, lekkiej atletyki, walki wręcz (judo – połączone ju-jitsu), szermierki, boks, narciarstwa, łyżwiarstwa i tańców narodowych. Po uzyskaniu dyplomu magistra w/f prowadził zajęcia w gimnazjach i szkołach średnich ćwiczenia cielesne i higienę, a po uzyskaniu dyplomu nauczyciela szkół państwowych pracował jako wykładowca seminariów nauczycielskich. Opracowywał też programy studiów, kursów i ćwiczeń dla Centralnej Wojskowej Szkoły Wychowania Fizycznego i Sportów w Poznaniu.

Po II wojnie światowej pracował w Klinice Ortopedycznej Akademii Medycznej w Zakładzie Szkolenia Inwalidów, gdzie prowadził usprawnianie lecznicze, specjalizując się w fizjoterapii po obustronnych amputacjach. Prowadził także wykłady i ćwiczenia dla lekarzy ortopedów oraz magistrów wychowania fizycznego. Na licznych kursach, obozach, konferencjach itp., zorganizowanych przez

⁶⁸ Tamże, s. 345.

⁶⁹ Z. Grot, dz. cyt., s. 94.

wyższe uczelnie i instytucje wojewódzkie oraz centralne pełnił funkcję kierownika, wykładowcy bądź instruktora. Praca i osiągnięcia wpłynęły na to, że uznawano go za pioniera fizjoterapii, jednego z tych, którzy tworzyli podstawy pod rozwój działalności praktycznej i naukowej tej dyscypliny nauk medycznych.

W życiu i działalności Łuczjana Langego na uwagę zasługują też jego udział w sporcie oraz działalność społeczna. Sportowi poświęcił się już od 1920 roku, wstępując do sekcji szermierczej Akademickiego Związku Sportowego, w której angażował się nie tylko jako zawodnik, szkoleniowiec i społecznik, ale pełnił w niej także funkcję członka zarządu oraz kapitana sportowego. Jako zawodnik startował w zawodach szermierczych, zajmując czołowe lokaty we florecie i szpadzie na mistrzostwach Polski w grupie „B”. Uprawiał też jeszcze inne sporty: lekką atletykę, pływanie, jeździectwo, sporty lotnicze, motorowe, turystykę pieszą i rowerową, a w boksie zdobył nawet tytuł akademickiego mistrza Polski w wadze lekkiej.

W pracy społecznej wyróżniał się sędziowaniem zawodów w lekkiej atletyce, boksie, szermierce, pływaniu, wioślarstwie i hokeja na trawie. Był także członkiem sądu koleżeńkiego i wiceprezesem Poznańskiego Okręgowego Związku Bokserskiego. Posiadał również liczne uprawnienia instruktorskie i tytuł trenera I klasy w wioślarstwie oraz uprawnienia sędziowskie w szermierce, pływaniu, lekkiej atletyce (sędziego międzynarodowego) i boksie.

Po przejściu na emeryturę nie zrezygnował z działalności szkoleniowej i społecznej. Tę pierwszą wykonywał na $\frac{1}{2}$ etatu, drugą – w zależności od zapotrzebowania środowiska i samopoczucia. Ten ceniony i szanowany człowiek, teoretyk i praktyk wychowania fizycznego i fizjoterapeuta zmarł 16 sierpnia 1997 r. i został pochowany na cmentarzu Junikowo w Poznaniu pole: 19 rząd: B2, miejsce 7a.

DEKLARACJA BRAKU KONFLIKTU INTERESÓW

Autorzy deklarują brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu: *Łuczjan Lange – nauczyciel kształcenia kadr wychowania fizycznego i gimnastyki leczniczej oraz pionier fizjoterapii.*

FINANSOWANIE

Autorzy nie otrzymali żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu: *Łuczjan Lange – nauczyciel kształcenia kadr wychowania fizycznego i gimnastyki leczniczej oraz pionier fizjoterapii.*

Aneks

Spis ważniejszych artykułów Łucjana Lange

Sport a wychowanie fizyczne, „Sportowiec” 1924, z. 14, s. 14–15.

Wioślarstwo, „Informator Handlowo-Przemysłowy” 1924, z. 26.

Lekka atletyka, „Informator Handlowo-Przemysłowy” 1924, z. 26.

Boks czy pięściarstwo, „Informator Handlowo-Przemysłowy” 1924, z. 26.

Nie bójcie się wody, „Przyjaciel Młodzieży” 1925, z. 8.

Nie bójcie się wody, „Przyjaciel Młodzieży” 1925, z. 8.

Krótki szkic techniki wioślarskiej, „Wychowanie Fizyczne” 1927, z. 5.

Sternik-instruktor a załoga, „Sport Wodny” 1927, z. 7.

Program wioślarski na kursie wakacyjnym, „Wychowanie Fizyczne” 1929, z. 9/10.

Kilka uwag o kajaku, „Wychowanie Fizyczne” 1931, z. 7/8.

Higiena sportu pięściarskiego, „Pięściarz” 1932, z. 9.

Walka wręcz w programie szkolnym, „Wychowanie Fizyczne” 1933, z. 11/12.

Z badań nad rozwojem fizycznym młodzieży, „Przegląd Fizjologii Ruchu” 1934, z. 3.

Kilka uwag metodycznych o wiosłowaniu na kajaku, „Sport Wodny” 1934, z. 20.

Wywrotka eskimoska, „Sport Wodny” 1935, z. 6.

Jakie korzyści daje nam sport tyżwiarski, „Dziennik Poznański” 1937, z. 9.

Jakie korzyści daje nam sport tyżwiarski, „Dziennik Poznański” 1937, nr 9.

W sprawie ankiety na temat stylu wiosłowania, „Sport Wodny” 1938, z. 8.

Polskie tańce ludowe, „Wychowanie Fizyczne” 1938, z. 2.

Sporty wodne jako czynnik wychowawczy, „Wychowanie Fizyczne” 1939, z. 10.

Nauka pływania w szkole, „Wychowanie Fizyczne” 1948, z. 5/6.

Sprawozdania, recenzje itp. w „Wychowaniu Fizycznym” i czasopismach fachowych 1924–1958 r.

Referaty wygłoszone z okazji jubileuszów

Łyżwiarstwo w szkole według nowych programów ministerialnych – Walne Zebranie Sekcji Wychowania Fizycznego i Higieny, Szkolne Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych 1933.

Nauczanie wioślarstwa w szkole – Posiedzenie naukowe Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego w dn. 4.06.1935 r.

Uwagi dotyczące pracy wychowawcy fizycznego w szkołach zawodowych Konferencja nauczycieli wychowania fizycznego w szkołach zawodowych, Kuratorium Okręgu Szkolnego dnia 29.01. 1938 r.

Nowe prądy w nauczaniu jazdy na nartach – Posiedzenie naukowe Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego w dniu 4.02.1938 r.

Gry i zabawy z mocowaniem jako przygotowanie do samoobrony – Konferencja nauczycielska w dniu 11.12.1948 r. Warszawa 1948.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Teczka Łucjana Langego, Komisja egzaminacyjna, sygn.103 g.

Archiwum Zakładowe Ortopedyczno-Rehabilitacyjny Szpital Kliniczny im. Wiktora Degi Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, Teczka akt osobowych Łucjana Lange, bez sygnatury, Życiorys Łucjana Langego, Poznań 22.09.1955.

II. Źródła drukowane

Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (do 1956/57 r.), z. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1957.

Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (do 1957/58 r.), z. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1958.

Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (za rok 1958/1959) z. 3, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1959.

Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (za rok 1959/1960), z. 4, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1960.

Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (za rok 1960/1961), z. 5, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1961.

Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (za rok 1961/1962), z. 6, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1962.

Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (za rok 1962/1963), z. 7, Poznań 1963.

Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (za rok 1963/1964), z. 8, Poznań 1964.

Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (za rok 1964/1965), z. 9, Poznań 1965.

Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (za rok 1965/1966), z. 10, Poznań 1966.

Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (za rok 1966/1967), z. 11, Poznań 1967.

Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu (za rok 1967/1968), z. 12, Poznań 1968.

Uniwersytet Poznański – skład Uniwersytetu w roku akademickim 1924/1925, Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań 1925.

Uniwersytet Poznański – spis wykładów na rok akademicki 1946/1947, Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań 1946.

Uniwersytet Poznański – spis wykładów na rok akademicki 1947/1948, Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań 1947.

Uniwersytet Poznański – spis wykładów na rok akademicki 1948/1949, Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań 1948.

III. Relacje

Relacja ustna Jana Langego – syna Ł. Langego z dnia 18.01.2023 r.

Relacja ustna Zofii Lange – córki Ł. Langego z dnia 15.02.2023 r.

IV. Netografia

Poznańska korporacja akademicka Surma, <http://www.surma.org.pl/historia.html> [dostęp: 10.02.2023].

B. Literatura

Godycki M., *Nowi pracownicy nauki WSWF*, [w:] *Kronika (za rok 1957/58)*, z. 2, Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1958, s. 53.

Grot Z., *Katedra i Studium Wychowania Fizycznego na Uniwersytecie Poznańskim*, [w:] Grot Z., *Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego 1919–1969*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1970, s. 32–70.

Jandziś S., Suwalska M., *Okres pionierski w działalności fizjoterapeutów w Polsce po II wojnie światowej*, [w:] Jandziś S., Kijański M., Mięgała M., (red.) *Historia polskiej fizjoterapii*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Opolskiej, Opole 2013., s. 54–55.

Król J., Milanowska K., Skrocki Z. (red.), *Rehabilitacja inwalidów*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1959.

Łępkowski T., *Kilka uwag o historycznej biografistyce*, „Kwartalnik Historyczny” 1964, nr 3, s. 713.

Łucjan Lange (1900–1997), *sportowiec, trener, terapeuta*, [w:] Sierpowski S., Malinowski J., *Sylwetki sławnych zasłużonych absolwentów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019, s. 94–95.

Müller J.P., *Mój system: 15 minut dziennie dla zdrowia, 41 rycin, 1 reprodukcja posągu i 1 tablica z rozkładem czasu*. Z piątego przejrzanego i rozszerzonego wydania przełożyła K. Hojnacka, Nakładem Księgarni Polskiej B. Połoniczkiego, Warszawa: E. Wende i Sp., Lwów 1907.

- Preisler E., *Niełatwa droga do dojrzałości rzeńskiej i starości krzepkiej. Studium poświęcone problemowi zdrowia i tężyzny fizycznej wielomilionowej rzeszy dzieci i młodzieży szkolnej* (maszynopis), Poznań 1995.
- Węclawski J., *Droga poznańskiego chłopca do Akademickiego Związku Sportowego*, [w:] *Akademicki Związek Sportowy 1908–1983. Wspomnienia i pamiętniki*. Wybór i opracowanie R. Wryk, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1985, s. 94–95.
- Wryk R., *Dzieje Akademickiego Związku Sportowego w Poznaniu 1919–2019*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2020.